Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával. Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

5. Téma

Platón és Szókratész

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával. Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

1. Lecke

A „Szókratész kérdés”

15 – 20 PERC

Szókratész a tanításait írásban nem rögzítette;

- az életére és tanításaira vonatkozó elsődleges (kortárs) információink igen eltérő tudósítóktól származnak:

1) **Arisztophanész** (kb. 450 – kb. 385)

komédiairó, Szókratész kortársa, a rá vonatkozó tudósítók közül a legkorábbi

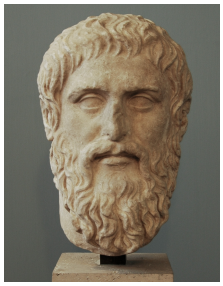

2) **Platón** (428/27 - 347)

filozófus, Szókratész tanítványa

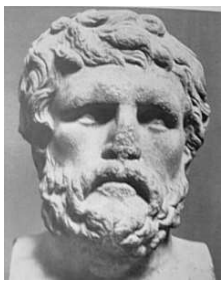

3) **Xenophón** (430/25 – kb. 355)

katona, politikus, gazdasági szakember, Szókratész tanítványa

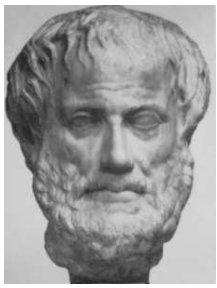

4) **Arisztotelész** (384-322)
filozófus, Platón tanítványa

(Arisztotelész nem volt Szókratész tanítványa, Platóntól azonban elsődleges forrásból lehettek információi rá vonatkozóan.)

A forrásokat nem kezelhetjük fenntartások nélkül:

1.) Arisztophanész (*Felhők* Kr.e. 423)

- a természetfilozófusokról („égi jelenségeket és föld alatti titkokat vizsgál") és szofistákról („a gyengébb érvet erősebbé teszi") elterjedt közhelyeket aggatja Szókratészre;
- Platón és Xenophón alapján ez valószínűtlen: Szókratész nem foglalkozott természetfilozófiával, és határozottan nem volt szofista.

3.) Xenophón

Emlékeim Szókratészről, *Szókratész védőbeszéde bírái előtt*

- Szókratész elítélésekor Xenophón nem tartózkodott Athénban (Platónnal ellentétben: *Szókratész védőbeszéde* 38b);
- Szókratészra vonatkozó írásait jóval később, Platón művének ismeretében írta meg;
- nem filozófus, hanem katona, politikus és gazdasági szakember

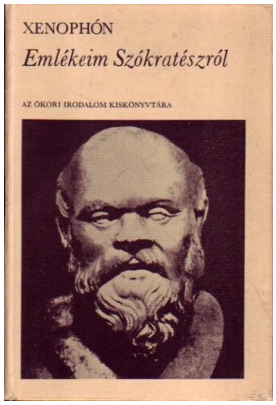

„Egyes vélemények szerint Xenophón beszámolóját kell hitelesebbnek tekinteni, mert szerzője nem volt elég intelligens ahhoz, hogy hazudjon; ez azonban téves érvelésmód. Egy ostoba ember tudósítása egy okos emberről sohasem lehet pontos, mert a tőle hallottakat önkéntelenül is olyasmire fordítja le, amit maga is megért. Én, személy szerint szívesebben olvasnám, amit legelkeseredetteb filozófus-ellenfelem írt rólam, mint valami együgyű barátom méltatását. Emiatt nem fogadhatjuk el fenntartások nélkül Xenophón szavait sem akkor, amikor valamilyen bonyolult filozófiai kérdésről van szó, sem akkor, amikor azt bizonygatja, hogy Szókratészt ártatlanul ítélték el" (B. Russell: *A nyugati filozófia története*. Göncöl kiadó, 1996, 89-90. o.).

Emellett Russell arra is rámutat, hogy Xenophón túlságosan konvencionális erkölcsfelfogása rányomja bélyegét Szókratész ábrázolására a perben:

„(Xenophón) meglehetősen konvencionális szemléletű. Sajnálkozik azon, hogy Szókratészt istentelenséggel és az ifjak megrontásával vádolják, holott szerinte éppen ellenkezőleg, nagyon is istenfélő és messzemenően jó hatást tett környezetére. Írása alapján Szókratész eszméi nemhogy felforgatónak nem tűnnek, hanem lapos és unalmas közhelyek. Védőbeszéde kissé túllő a célon, mert még azt sem tudhatjuk meg belőle, miért támadt Szókratész iránt ilyen ellenséges hangulat. Ahogy Burnet fogalmaz (*From Thales to Plato*, 149.o.), »Xenophón Szókratész-apológiája túl sikeres: ha valóban olyan lett volna Szókratész, amilyennek ő leírja, aligha végezték volna ki« (u.o.).”

4.) Arisztotelész

(*Metafizika* I.6. – Szókratészről)

- néhány ponton Platóntól független információkra is támaszkodhatott, de Szókratész értelmezését nagymértékben Platón határozza meg

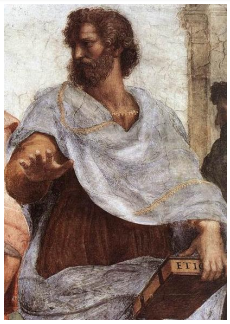

„Platón értelmezése ily módon jelentős mértékben elfedi Szókratészt.”
(Boros (szerk.), *A Filozófia*, 68.o. (Bene László))

2.) Platón

- nem Szókratész tanításai és alakja puszta megörökítésének szándékával ír róla;
- saját tanításait (is) a szájába adja.

(a platóni dialógusokban ábrázolt) „Szókratész” Platón tanításainak puszta szócsöve volna?

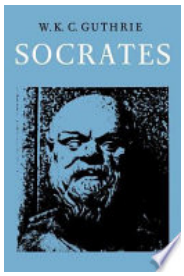

„It is a bold – some will say, overbold – procedure to try to separate Socrates from Plato.”
(W.K.C. Guthrie: *History of Greek Philosophy*, III. CUP, 1971, 5.o.)

Mégis vannak azonban lényeges különbségek Szókratész és Platón tanításai között. Kérdés, hogyan különíthetőek el?

- 1) filozófiai tevékenységük centrális motivációi alapján;
- 2) a *Szókratész védőbeszéde* mint a (feltehetőleg) legautentikusabb Szókratész-kép alapján:

Szókratész minden tevékenysége a szofistákkal való konfrontációra irányult; Platón azonban mintegy két generációval később él és alkot, s noha (többnyire) ugyanazok a problémák foglalkoztatják, úgy gondolja, hogy a szofisták kihívásával szemben nem elégséges a szókratészi módszer; nem kevesebb kell hozzá, mint a valóság egy új, átfogó elmélete.

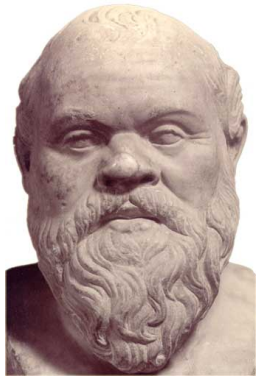

Ez az átfogó, holisztikus filozófia a következő tárgykörökre terjed ki:

- **Metafizika**
  - episztemológia:
    a tudás/megismerés lehetőségei, tárgyai és formái;
  - ontológia:
    a létezés különféle formái (ideák, érzéki létezők) és összefüggésük;
- **Morálpszichológia, etika, politika**
  - a lélek és a moralitás összefüggése;
  - a racionalitás és a cselekvés összefüggése;
  - a különböző erények természete és összefüggésük;
  - társadalomelmélet;
- **Kozmológia**
  - a természeti világ felépítése és működése;
- **Művészetfilozófia**
  - a művészet funkciója, hatása, a műalkotások episztemológiai és ontológiai státusza.

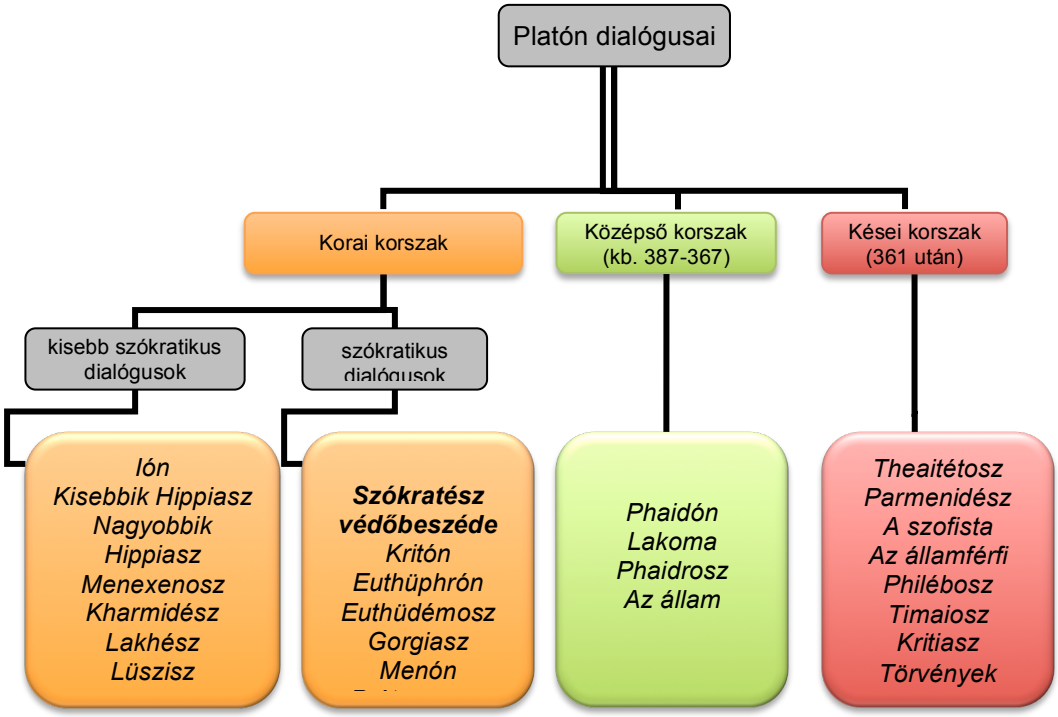

Platón **korai korszakának dialógusai** és különösen a ***Szókratész védőbeszéde*** alapján történetileg hitelesnek tekinthetőek a következő szókratészi módszerek és tanítások:

- 1) filozófiai dialógus;
- 2) erkölcsi intellektualizmus – szókratészi „ikerparadoxon”;
- 3) *docta ignorantia* („tudós tudatlanság”); irónia;
- 4) a lélek „gondozásának” (*therapeia*) szükségessége:
- 5) „szókratészi evangélium”: jobb igazságtalanságot elszenvedni, mint elkövetni.

További olvasmányok:

Mogyoródi Emese: A Sókratés kérdés: Xenophón és a történeti Sókratés. *Antik tanulmányok* LXII (2018), 1-29.
https://www.academia.edu/36718799/A_SÓKRATÉS_KÉRDÉS_XENOPHÓN_ÉS_A_TÖRTÉNETI_SÓKRATÉS_The_Socratic_Problem_Xenophon_and_the_Historical_Socrates_
A. E. Taylor: *Platón*. Osiris könyvtár. Budapest, 1997, 223-238.

Ellenőrző kérdések:

1. Melyek a Szókratész életére és tevékenységére vonatkozó elsődleges (kortárs) forrásaink?
2. Milyen forrás illetve elvek (meggondolások) alapján rekonstruálhatóak Szókratész tanításai, és melyek ezek?

Kiválósági kérdések, feladatok:

1. Keressen Szókratész ábrázolásokat a modern képzőművészetben, irodalomban, zenében, filmművészetben!